

Світова фінансова криза як фактор геополітичних та гео економічних змін.

Наш стратегічний підхід визнає, що для забезпечення безпеки вдома ми повинні бути лідером у зовнішньому світі, але ми не зможемо бути лідером за кордоном, якщо ми не будемо сильними вдома.

У.Дж. Клінтон A National Security Strategy for a New Century. The White House, October 1998, p.1

Політика, як відомо, є концентрованим проявом економіки. Безпрецедентна з часів «Великої депресії» світова фінансова криза змушує експертне співтовариство по-новому розглянути цю класичну тезу. Чи можливо спровокувати глобальний фінансовий колапс штучно? Хто є суб'єктом, й хто є об'єктом кризи? Яким чином зміниться світ після кризи? Дослідження цих питань дозволить вирізнити основні якісні характеристики нової світової гео економічної парадигми, зрозуміти перспективи економіки України на світовому ринку товарів і послуг.

В умовах глобалізації всіх сфер суспільного життя, воєнно-політичне та військове домінування поступово втрачає свій – визначальний у ХХ столітті сенс. На сьогодні головною складовою глобального лідерства є конкурентоспроможність національної економіки, у більш вузькому сенсі — адекватність національної економіки старим й новим викликам та загрозам. Основу могутності світових центрів сили складає людський, фінансовий, енергетичний та військовий ресурси, який на сьогодні зосереджують в собі лише Сполучені Штати та Китай.

Безумовно, певний вплив на світові процеси зберігають й інші гравці.

1. Російська Федерація, зберігаючи співставимий з американським ракетно-ядерний потенціал, утримує² майже 1,5 мільйонну армію (частка видатків міністерства оборони Росії в федеральному бюджеті 2009 року склала 16 % —1 439 млрд. рублів) та залишається серед найбільших у світі експортерів енергоносіїв³ (друге місце в світі по нафті -248 млн. тон, перше місце по

¹ Мерніков Г.І. — кандидат історичних наук, вчений секретар РФ НІСД у м. Дніпропетровську

² О бюджете Минобороны России на 2009 год// <http://www.mil.ru/847/852/1159/1404/59093/index.shtml>

³ Key World Energy Statistics. IEA. 2008

природному газу -191,9 млрд. куб. м., третє місце по кам'яному вугіллю –100 млн. тон).

2. **Країни Близького Сходу**, у яких зосереджено 61% світових запасів нафти (Саудівська Аравія -22% , Іран – 11,5%, Ірак – 9,6%) й 40,1% запасів природного газу (Катар - 14,3%, Іран – 14,9%) залишаються носієм ворожої США ідеології, джерелом релігійного екстремізму та міжнародного тероризму.

4. **Європейський Союз** залишається одним з найбільших світових торговельних центрів. Верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики та безпеки Х.Солана охарактеризував роль та місце Євросоюзу у світових процесах наступним чином: «На Європейському Союзі лежить велика відповідальність. Це один з провідних світових центрів сили: 25 держав-членів, більше 450 млн. громадян, чверть світового ВВП, близько 40% світового експорту й повний набір інструментів впливу — господарських, законотворчих, дипломатичних, військових. Все це — у нашому розпорядженні»⁴

4. **Екстериторіальні терористичні угруповання, незалежні фінансові актори, транснаціональні корпорації**, що здійснюють свою діяльність виключно з огляду на власні інтереси, які досить часто суперечать інтересам національних держав.

Світова фінансова криза стала тим лакмусовим папірцем, що дозволить зрозуміти реальний стан та перспективи розвитку США та КНР у контексті визначення цими державами правил гри для світового співтовариства .

На думку академіка НАН України В. Горбуліна, вплив світової фінансової кризи на зовнішню політику та політику у сфері безпеки національних урядів є досить неоднозначним: «Обмеження фінансових можливостей стримує політ фантазії політиків, а отже зробить реальнішими і більш обмеженими цілі і завдання політики окремих держав, хоча водночас, подальше падіння, не виключено, призводитиме до агресивності та відчаю. **Першим наслідком економічних проблем стало зростання національного егоїзму, першим результатом кризи стає відносне послаблення міжнародних структур на користь національних**»⁵.

Провідний вітчизняний експерт у сфері національної безпеки В.Горбулін переконаний, що «Після багаторічного розмивання суверенітету тенденцією часу стає певне зміцнення національної держави. Зазначене насамперед відбувається в

⁴ Солана Х. Путь к укреплению // <http://www.day.kiev.ua/126587/>

⁵ Горбулин В., Литвиненко А. Украинская политика национальной безопасности Украины: актуальные вызовы — адекватные ответы// Зеркало Недели, №11, 2009

сфері безпеки. У міжнародному сенсі слід очікувати на збільшення важливості двосторонніх відносин, безпекових гарантій тощо»⁶.

Серед комплексу чинників, що характеризують світову фінансову кризу, ключовими є наступні.

1. Дефолт системи іпотечного кредитування в США, банкрутство найбільших у світі американських інвестиційних банків, що спричинило обвал світового фондового ринку.

2. Падіння світових цін на нафту—зі 147 доларів за барель в липні 2008 року до 47 в листопаді цього рок. Цей процес триває, й спричинив глобальне падіння цін на енергоносії.

3. Руйнація світової кредитно-фінансової системи спричинила втрату реальної платоспроможності населення та (відповідно) падіння рівня промислового виробництва на всіх ланках технологічного ланцюжка.

4. Масштабне (від 10% до 40%) падіння ВВП національних економік країн, що орієнтовані, насамперед, на експорт енергоносіїв та сировини й залежні від світової кредитно-фінансової кон'юнктури.

Геоекономічний феномен **«світової фінансової кризи»** не є унікальним, тим більш — апокаліптичним явищем для людства. Циклічна природа функціонування світової економічної системи вже в 20-х роках минулого століття стала аксіомою. На сьогодні в економічній науці так чи інакше представлені близько 1, 5 тис. типів економічних циклів —різної тривалості (довжини хвилі). З огляду на розмаїття факторів, що обумовлюють перебіг тих чи інших циклів, незмінною залишається теза про те, що тривале економічне зростання завжди закінчується рецесією.

Головною пересторогою на шляху визначення механізмів подолання наслідків світової фінансової кризи є зростання нерівномірності економічного розвитку між країнами ОЕСР та іншим світом. Закономірності, характерні для індустріально-аграрного технологічного укладу фактично втратили свій, колись визначальний, зміст для країн «нової» —постіндустріальної, інформаційної економіки. З іншого боку, для національних урядів країн, економіка яких насамперед орієнтована на експорт енергоносіїв та сировини, неконтрольовані й не прогнозовані коливання світового фондового ринку фактично не залишили реальних механізмів підтримки національного товаровиробника. ***Світова фінансова криза яскраво вирізнила головну негативну рису глобалізації світового ринку товарів і послуг — взаємозалежність кредитно-фінансових***

---

⁶ Там таки

систем країн з різних щаблів світової таблиці про ранги. Серед чинників, що визначили існуючий стан справ, ключовими є наступні.

1. Переоцінка можливостей саморегуляції світового фондового ринку.
2. Цілеспрямована спекулятивна діяльність окремих недержавних фінансових гравців в умовах відсутності відповідних обмежувальних бар'єрів.
3. Недорозвиненість внутрішніх ринків, низький рівень купівельної спроможності населення.
4. Не контрольованість політики Федеральної резервної системи Сполучених Штатів —емітента долара США, як світової резервної валюти. Інформаційне агентство уряду КНР «Сінхуа» 9 січня 2009 року розповсюдило повідомлення в якому відкрито звинуватило уряду Сполучених Штатів у розв'язанні світової фінансової кризи, в зв'язку з тим, що США «здійснюють надмірну, необґрунтовану й неконтрольовану емісію долара».⁷

Попри обізнаність з природою економічних циклів, навіть найбільші у світі господарські комплекси країн-членів ОЕСР не змогли спрогнозувати термін чергової економічної кризи та мінімізувати її наслідки. Перебіг останнього міжнародного фінансового Форуму у Давосі засвідчив, що серед провідних світових економістів, фінансистів, експертів-науковців не склалося єдиної точки зору стосовно подальшого розвитку подій на міжнародному ринку товарів і послуг. Більше того, оцінки причин світової економічної кризи різняться. Наприклад, всесвітньовідомий фінансист Дж.Сорос вбачає головну причину кризи у помилковості політики органів державної влади та у рефлексії⁸ економічних акторів. На думку Дж. Сороса, лідери економічно розвинених держав використовували помилкові розрахунки при плануванні та реалізації зовнішньої та внутрішньої політики держави, не враховуючи вплив змін кон'юнктури світового фондового ринку. Існують й інші точки зору на природу та наслідки світової фінансової кризи. Зокрема, директор Лондонської школи економіки Х.Девіс переконаний, що «причини кризи полягають у надмірній м'якості американського законодавства у сфері кредитування. Доступність кредитів, відсутність жорстких механізмів упередження ризиків призвели до кризи ліквідності, а потім й до загального колапсу світового фондового ринку»⁹.

В експертному співтоваристві домінує переконання, що єдиною реальною альтернативною геополітичного та гео економічного домінування США в ХХІ столітті стане зростання впливу КНР. Це стосується не лише потенціалу

⁷ <http://www.russian.xinhuanet.com/russian/index.htm>

⁸ Мильный пузырь американского превосходства// <http://lib.rus.ec/b/92264/read#t60>

⁹ Дэвис Х. Экономический кризис и его последствия. Лекция в Высшей школе экономики, 17 ноября 2008г.// <http://www.echo.msk.ru/doc/555709-echo.html>

китайської економіки, але й зовнішньополітичних та воєнно-політичних амбіцій КНР. Успішна трансформація господарського комплексу КНР стала одним з визначальних гео економічних трендів кінця ХХ — початку ХХІ століття.

Впливова американська фундація «Атлантична рада» в своїй доповіді «Глобальні тенденції —2026», прогнозує що вже в першій третині століття Китай наздожене Сполучені Штати за розміром ВВП та оборонними видатками. Одним з вірогідних сценаріїв розвитку світової економіки, за розрахунками експертів «Атлантичної ради», може стати поступове злиття китайської та американської економічних систем. Про це свідчить, насамперед, масштаби товарообігу між державами, інвестиційна привабливість США для китайських ділових кіл.

Особливості трансформації економічної політики США тісно пов'язані з зовнішньополітичною та воєнно-політичною стратегією єдиної світової наддержави й (з огляду на масштаб і потреби господарського комплексу США) в тій чи іншій мірі зумовлюють перебіг подій на міжнародній арені.

Відомий російський економіст, директор Інституту проблем глобалізації М.Делягін, в зв'язку з цим наголошує: «Ключовою ознакою сучасного етапу розвитку світової економіки, яка, у великій мірі, й обумовила світову кризу, є те що Сполучені Штати є одночасно головним регулятором економічних процесів та одним з основних їх учасником. **Світова фінансова архітектура орієнтована сьогодні на Сполучені Штати Америки, які не дозволять її змінити**»¹⁰. На його думку, існуючий рівень інтеграції світової економічної системи перевищує можливості її регулювання, подолання кризи не можливе без активної участі уряду та ФРС США.

В геополітичній та гео економічній сфері це пов'язано з послабленням наддержавних економічних та воєнно-політичних проектів. Це стосується не лише Європейського Союзу та НАТО, але й євразійських інтеграційних проектів Російської Федерації. Геополітична та гео економічна конкуренція Сполучених Штатів й Китаю—самодостатніх національних акторів визначить чергу денну та правила гри світового ринку товарів і послуг.

На відміну від КНР, яка вже більше 60 років будує соціалізм з китайською специфікою, на основі жорстокого домінування комуністичної партії у всіх сферах суспільного життя та планово-адміністративного регулювання державою соціально-економічних процесів, Сполучені Штати залишаються взірцем ліберальної економіки та демократичних прав і свобод. Конкуренція еліт, як ключовий елемент політичного життя США, визначає зміни у реалізації

---

¹⁰ Делягин М. Американцы сейчас не дадут новую резервную валюту// www.k2kapital.com24.03.2009

державної економічної політики. З огляду на потенціал Сполучених Штатів, зміни їх економічних пріоритетів мають ключовий вплив на світову економічну ситуацію.

Показовим, у цьому контексті, є порівняльний аналіз окремих аспектів політики демократичної Адміністрації Б.Клінтона (1991-2000 рр.) та республіканської Адміністрації Дж. Буша- молодшого (2001-2008 рр.). Ключовою пересторогою цього аналізу є розуміння того, що політичні еліти Сполучених Штатів не є антагоністичними. Загальний високий рівень політичної культури, збалансована Система державного управління США фактично унеможливають радикальну та довгострокову трансформацію внутрішньої та зовнішньої політики в інтересах окремих фінансово-промислових угруповань. При цьому часткова корекція зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетів є нормою політичного життя Сполучених Штатів.

Демократична адміністрація Б.Клінтона (1991-2000).

Після розпаду СРСР США не здійснювали масштабних та витратних геополітичних проектів, зосередивши основну увагу на внутрішніх соціально-економічних проектах. Дві президентські каденції демократа Б.Клінтона супроводжувало безпрецедентне з часів Другої світової війни зростання найбільшого в світі американського господарського комплексу. Основними якісними характеристиками цього процесу стало зменшення дефіциту (аж до профіциту) федерального бюджету, низький рівень інфляції, зменшення безробіття, зростання доходів населення. Про це свідчать наступні показники.

1. Сім років зростання ВВП , в середньому більше 3% на рік, що значно перевищувало показники більшості країн ОЕСР, рівень інфляції нижче 2% річних¹¹.

2. Вперше за 42 роки було ліквідовано дефіцит федерального бюджету. При збереженні всіх основних соціальних програм, профіцит федерального бюджету в 1998 році склав 1,3%. Зовнішній борг США скоротився з 68% у 1993 до 57% 1998 ВВП.

3. В 1998 році рівень безробіття склав найнижчі за останні 30 років 4,5%, за сім років створено більше 20 млн. робочих місць.

4. При скороченні на 30% оборонного бюджету США та чисельності американських збройних сил, було збережено всю військову інфраструктуру та всі основні закордонні військові бази. Видатки Сполучених Штатів на оборону перевищують показники Японії, Китаю, Німеччини, Франції, Великобританії та

---

¹¹ World Economic Outlook. May 1999. International Monetary Fund. Wash., p.1

Росії разом узяті. Часта США у світових воєнних видатках складала 35%, на оборонні НДККР —75%.

Основним джерелом сталого економічного зростання США за доби Б.Клінтона став бурхливий розвиток ІТ-економіки. Обсяг товарообігу підприємств, так чи інакше пов'язаних з «Силіконовою долиною», у середньому складав близько 50 млрд. доларів на рік, з кожним роком ці обсяги зростали.

Наприкінці 1990 років частка зовнішньої торгівлі у американському ВВП досягла найвищих в історії США 25 %, експорт в 1998 році склав 966 млрд., доларів, імпорт —1, 116 трлн., доларів. Висока ринкова кон'юнктура підняла індекс Доу-Джонс до рекордних 11000 пунктів. Позитивне сальдо руху капіталів в США склало в середньому 100 млрд., доларів в квартал, що компенсувало дефіцит платіжного балансу. «Зростання ступеня інтеграції США в глобальний ринок сприяло забезпеченню її процвітання за рахунок домінування у світовій фінансово-економічній системі. Фактично весь світ працював на Сполучені Штати».¹²

Незважаючи на те, що головну увагу демократична Адміністрація приділяла внутрішньополітичним питанням, на міжнародній арені Сполучені Штати остаточно утвердились в якості єдиної світової наддержави. Крім абсолютної переваги у військово-технічній сфері, глобальне лідерство США було реалізована через наступні механізми.

1. Співпраця з Російською Федерацією та іншими країнами колишнього СРСР у суспільно-політичній, фінансово-економічній, соціокультурній сферах, ядерне роззброєння та контроль над озброєнням. З огляду на визначальний вплив Сполучених Штатів на діяльність Всесвітнього банку та Міжнародного валютного фонду, можна стверджувати, що саме американська ліберальна модель «шокової терапії» стала основою переходу господарських комплексів пострадянських республік на рейки ринкової економіки. Таким чином, було фактично закріплено місце економік цих держав у світовому розподілі праці, їх залежність від міжнародних фінансових організацій.

2. Основою зростання постіндустріальних секторів американської економіки став процес глобалізації світової торгівлі, що досяг свого найвищого рівня у перше 10-ліття XXI століття. Цьому сприяла не лише політика МВФ та ВБ, але й (насамперед) створення у 1995 році Світової організації торгівлі. Саме СОТ легітимізувала нові правила гри на світовому ринку товарів і послуг для майже 150 національних економік через максимальну відкритість їх ринків.

---

¹² Рогов С.М. Адміністрація Клінтона: подводить итоги еще рано// «США и Канада», №2, 2000

3. Адміністрація Б.Клінтона суттєво вплинула на трансформацію Північноатлантичного альянсу, сенс існування якого після розпаду СРСР, викликав великі сумніви навіть у найближчих європейських союзників США. Система колективної оборони країн Західної Європи, США та Канади трансформувалась у систему колективної безпеки, яка з часом включила в себе держави Східної Європи та Балтії. Впровадження програми «Партнерство заради миру» та діяльність Ради євроатлантичного партнерства засвідчило, що декларовані США, як загальнолюдські, цінності демократії та ринкової економіки стали основою трансформації пострадянського простору.

Республіканська адміністрація Дж.Буша –молодшого (2001-2008).

На відміну від демократичної адміністрації США, яка на хвилі перемоги у «холодній війні» основну увагу зосередила у гео економічній сфері, вісім років президентської каденції Дж.Буша- молодшого ввібрала в себе насамперед воєнно-політичні та військові дії. На наш погляд, це пов'язано не стільки з загостренням міжнародних відносин — появою нових та загостренням старих викликів, скільки зі змінами у пріоритетах ключових акторів американського владного Олімпу. Якщо Б.Клінтон та (особливо) А.Гор представляв інтереси «нової» економіки, банківської сфери та сфери послуг, то Адміністрація Дж.Буша-мол. — Р. Чейні представляла інтереси, насамперед, нафтових компаній та оборонно-промислового комплексу. Зміна стратегічних пріоритетів закономірно викликала до дії інші механізми їх реалізації. ***На зміну фінансово-політичній дипломатії у міжнародно-правових рамках Міжнародного валютного фонду, Всесвітнього банку та Світової організації торгівлі, прийшов воєнно-політичний тиск та прямі військові дії, досить часто не освячені відповідними рішеннями ООН.***

Реалізація нової стратегія зовнішньої політики та політики у сфері безпеки США, що в кінцевому підсумку, прямо чи опосередковано, призвела до світової фінансової кризи, включала в себе наступні складові.

1. Терористичні акти 11 вересня 2001 року стали причиною і приводом до впровадження комплексу антитерористичних заходів у внутрішній політиці та зовнішній політиці США.
2. Збройні сили США склали основу Міжнародних антитерористичних сил в Афганістані та Іраку. Змінено бюджетні пріоритети, суттєво збільшено військові видатки.
3. Дипломатичний та воєнно-політичний тиск на Іран та Північну Корею.

4. Військові дії США та союзників по Північноатлантичному альянсу проти Югославії, воєнно-політична підтримка та визнання державної незалежності сербського краю Косово.

5. Підтримка демократичних «кольорових» революцій на пострадянському просторі. Підтримка інтеграції України та Грузії в НАТО.

6. Фактична денонсація існуючої міжнародно-правової системи у сфері роззброєння та контролю над озброєнням. Ініціативи з розміщення американської системи ПРО у Східній Європі.

Геополітичні та гео економічні наслідки політики Адміністрації Дж.Буша –молодшого можна охарактеризувати наступним чином.

- Геополітичний проект «Об'єднана Європа» втратив потенціал подальшого розширення, воєнно-політичні та військові аспекти функціонування ЄС залишається прерогативою Північноатлантичного альянсу. Найбільш постраждали від світової фінансової кризи економіки країн Східної Європи та Балтії, які фактично втратили національну банківську систему.

- Стратегічного програшу зазнала Російська Федерація. Російська модель *державного рентного капіталізму* в умовах тотального падіння світових цін на енергоносії втратила реальну конкурентоспроможність (в структурі експорту РФ енергоносії складають 68%). В 2008 році російські компанії втратили на світовому фондовому ринку 70% вартості—найвищий у світі показник, девальвація російської валюти складає 35%. Золотовалютні резерви Російської Федерації в період кризи скоротились з 600 до 380 млрд., доларів. Дефіцит федерального бюджету Росії в 2009 році складе близько 3 трлн., рублів —7,4 % ВВП. Сотні мільярдів доларів заборгували російські ФПГ. Започатковані Президентом В.Путіним в якості проривних для економіки Росії **«Національні проекти»** трансформувались в інститут **«Державних корпорацій»**, що акумулювали надприбутки від експорту енергоносіїв і фактично жодним чином не вплинули на місце держави у світовому розподілі праці.

- Світова фінансова криза обмежила можливості реалізації Росією проекту геополітичного трикутника «Париж-Берлін - Москва», як альтернативи домінуванню США в Європі. Разом з тим , на європейському ринку суттєво посилились позиції російського газового монополіста РАО «Газпром». Перебіг україно-російської «газової війни» продемонстрував граничну необхідність для країн Заходу сформувати нову парадигму забезпечення енергетичної безпеки.

- Зберігається режим непрозорого, нерівномірного конкурентного середовища. Відсутність достовірної інформації про реальну капіталізацію кредитно-фінансової системи США спричинила спекулятивне зростання попиту

на світовому ринку цінних паперів— «мільну бульку» світового фондового ринку. При збереженні існуючого геоекономічного статус-кво, залишається ймовірність нового погіршення світової кредитно-фінансової кон'юнктури та розгортання кризових процесів .

• Міжнародні фінансові організації —МВФ, ВБ, ЄБРР виявились неспроможними спрогнозувати кризові процеси у світовій економіці й запропонувати комплекс заходів антикризового реагування. Існуючі нормативно-правові рамки Світової організації торгівлі жодним чином не сприяли антикризовим заходам національних держав. Національні уряди змушені використовувати механізми державного протекціонізму, фактично ігноруючи режим СОТ.

Китай у світових процесах.

На початок XXI століття китайська економіка продовжує реалізовувати конкурентні переваги свого індустріального потенціалу, здійснюючи при цьому поступовий перехід до ІТ-економіки. Наразі Китай є абсолютним світовим лідером у виробництві сталі, прокату, бавовни та бавовняних тканин, вугілля, цементу, зерна та м'яса.

Зовнішньоекономічна стратегія Китаю є максимально диверсифікованою у напрямках співпраці, фактично без огляду на ідеологічні й геополітичні особливості торгівельного партнера. При цьому особливий акцент робиться на реалізацію фінансово-економічних проектів на американському ринку — найбільшому у світі за обсягом капіталізації. Незважаючи на формальну участь у режимах вільної торгівлі, Китай зберігає значні переваги у конкурентній боротьбі з компаніями США та Європейського Союзу¹³. Серед ключових складових подальшого зростання впливу китайського капіталу на світові ринки товарів і послуг слід зазначити наступні:

— прагматична геоекономічна стратегія вищого політичного керівництва КНР, орієнтована на максимально ефективну співпрацю з ТНК, з багатомільйонною діаспорою та міжнародними фінансовими організаціями при збереженні повного контролю над ресурсним й людським потенціалом на національній території як з боку держави, так і з боку компартії;

— вмонтованість господарського комплексу Китаю у глобальну світовому систему виробництва й розповсюдження товарів масового вжитку;

---

¹³ Див, наприклад, наше дослідження: Мерніков Г., Шевцов А. Україна в постіндустріальному світі. Реалії та перспективи. Дніпропетровськ, 2007

— консенсус влади, господарських суб'єктів та населення країни щодо напрямів та механізмів реалізації економічної трансформації, необхідності жорсткої й безкомпромісної боротьби з корупцією та антидержавними проявами.

Всі ці заходи дозволи господарському комплексу Китаю навіть в умовах рецесії світової економіки зберегти тенденцію економічного зростання. В 2008 році зростання ВВП КНР склало близько 9%, на 2009 рік зростання китайського ВВП прогнозується на 10%. Експерт Центру досліджень розвитку при Державній Раді КНР Дзян Лікун характеризує феномен поступу китайської економіки наступним чином: «Незважаючи на ситуацію у світовій економіці, що призвела до зниження зовнішнього попиту, високі показники внутрішнього попиту, інвестиційний потенціал держави та **урядові макроекономічні контрольні заходи** забезпечать впевнене зростання національної економіки».¹⁴

В умовах світової фінансової кризи, Китай реалізує агресивну зовнішньоекономічну стратегію. Обвал фондових ринків спричинив безпрецедентне зниження вартості активів в металургії, хімічній промисловості, машинобудуванні та (насамперед) у видобувній галузі. З початку 2009 року китайські компанії інвестували в економіку Росії, Бразилії, Росії, Венесуели, Франції, Ірану та інших країн близько 100 млрд. доларів. Це стосується насамперед контролю над активами в нафтогазовій сфері, металургії та видобутку мінеральної сировини. Таким чином, в найближчий та середній перспективі Китай матиме змогу, в тій чи іншій мірі, впливати на фінансово-економічну ситуації в цих державах, реалізуючи в такий спосіб довгострокову стратегію китайського геополітичного та геоекономічного домінування.

Економічне зростання в період світової фінансової кризи.

Необхідно відзначити, що широко висвітлена ЗМІ та всебічно обґрунтована експертним співтовариством світова фінансова криза далеко не у повній мірі відповідає цій глобальній характеристиці. Більше того, потужні індустріально-аграрні господарські комплекси цілого ряду держав демонструють стійку тенденцію економічного зростання.

Так, зростання ВВП Індії у 2008 році склало 6,8%, у 2009 році прогнозується близько 5, 5%. Серед заходів, що сприяли сталому розвитку індійської економіки та фактичному захисту держави від світової фінансової кризи, ключовими є:

— переорієнтація експортно-імпортних операцій в азійському напрямі (зростання частки Китаю у торгівельному балансі);

---

¹⁴ Пекін. Економічне зростання Китаю складе 10% у 2009 році// <http://www.k2kapital.com/news/fin/503974.html>

- фінансова підтримка внутрішнього попиту;
- реалізація масштабних інфраструктурних проектів.

Профіцит державного бюджету Бразилії у 2008 році склав 3, 8% (ВВП зріс на 5, 6%, у 2009 році прогнозується 3,2%). Головним джерелом нейтралізації впливу світової фінансової кризи на економіку Бразилії є прямі державні інвестиції до реального сектору економіки (машинобудування, сільське господарство), підтримка національних банків та відмова від зовнішнього кредитування.

Для України найбільш показовим є досвід антикризового реагування уряду Австралії. Економіка Австралії, орієнтована насамперед на експорт сировини, залишається критично залежною від коливань світового фондового ринку. Комплекс антикризових заходів уряду й національного банку Австралії дозволили зберегти зростання національної економіки (в 2009 році прогнозується близько 2% зростання ВВП). Австралійський уряд гарантував зовнішні та внутрішні виплати комерційних банків, фактично взявши під свій контроль банківську сферу в державі. Для стимулювання внутрішнього ринку , підвищення купівельної спроможності населення в 2008 році через механізм пільгового кредитування та прямих державних субсидій урядом Австралії було витрачено 7, 3 млрд., доларів США.

В цьому ж контексті необхідно розглядати підписаний 17 лютого 2009 року президентом США Б.Обамою **План стимулювання американської економіки**. Безпрецедентне у світовій практиці виділення 787 млрд., доларів на підтримку національної економіки передбачує реалізацію наступних заходів:

- 36% коштів направлені на послаблення податкового тиску на населення й підвищення цим самим його купівельної спроможності;
- 64% спрямовані на розвиток загальнонаціональних та регіональних інфраструктурних проектів, що дозволить створити близько 3, 5 млн., нових робочих місць;
- надання фінансової допомоги найбільш вразливим верствам населення;
- зниження податків на придбання житла та автомобілів.

Держава відмовилась від фінансової підтримки комерційних банків та посилила контроль у кредитно-фінансовій сфері. Банкрутство найбільших інвестиційних банків фактично унеможливило відновлення в найближчій та середній перспективі піраміди спекулятивного капіталу. **«План Б.Обами»** спрямований на пряме державне фінансування галузей реального сектору (автомобілебудування, авіапром та ін.) та реалізацію інфраструктурних проектів дозволить якісно змінити парадигму економічного розвитку США. Цей процес

триває, але з огляду на масштаби американської економіки, вплив США на МВФ, ВБ та СОТ *ключові елементи «Плану Обами» повинні стати дорожньою картою трансформації світової економіки.*

При цьому, американські компанії зберігають найвищі в світі показники інвестиційної привабливості. За офіційними даними Міністерства фінансів США, якщо в липні 2008 року відтік капіталу з країни склав 25 млрд., доларів, то у серпні надходження капіталу склало 17, 1 млрд., у вересні —142, 6 млрд. доларів. В жовтні 2008 року, коли світова фінансова криза досягла свого апогею, обсяг інвестицій в американську економіку склав 286 млрд., доларів. 274, 5 млрд., вклали приватні інвестори, 11, 9 млрд., —іноземні держави.

Висновки

1. Аналізуючи перебіг та масштаби впливу світової фінансової кризи, можна зробити висновок, що найбільше від кризи постраждали господарські комплекс національних економік, які характеризуються наступними особливостями:

- орієнтовані на експорт сировини та енергоносіїв;
- залежні від кредитно-фінансової політики МВФ та ВБ;
- з нерозвиненим внутрішнім ринком;
- орієнтовані на сферу послуг, банківський сектор.

2. Світова фінансова криза виявила наступні негативні риси функціонування світового ринку товарів і послуг.

- Режим непрозорого, неповного конкурентного середовища. Відсутність достовірної інформації про реальну капіталізацію кредитно-фінансової системи США спричинила спекулятивне зростання попиту на світовому ринку цінних паперів— «мільну бульку» світового фондового ринку.

- Міжнародні фінансові організації —МВФ, ВБ, ЄБРР виявились неспроможними спрогнозувати кризові процеси у світовій економіці й запропонувати комплекс заходів антикризового реагування.

- Існуючі нормативно-правові умови Світової організації торгівлі сприяли поширенню кризи. Національні уряди змушені використовувати механізми державного протекціонізму, фактично ігноруючи режим СОТ.

- Зберігається критична залежність переважно сировинних господарських комплексів країн «Третього світу» від змін кон'юнктури світового ринку.

- Неконтрольована емісія долару США —світової резервної валюти залишається «міною вповільненої дії» функціонування світового ринку товарів і послуг.

3. Серед механізмів подолання наслідків світової фінансової кризи та попередження її в майбутньому, можна виділити діяльність Міжнародної економічної комісії Організації об'єднаних націй під керівництвом нобелівського лауреата з економіки Дж.Стігліца. Комісія підготувала для саміту G20 та Генеральної Асамблеї ООН проект **Глобальної економічної ради**, як офіційного незалежно від Ради Безпеки ООН , G8 та G20 **інституту об'єднаних націй**. Створення Ради економічної безпеки ООН спрямоване на формування економічної та фінансової політики в інтересах всього людства, що на думку її фундаторів, створить передумови запобіганню кризовим процесам у майбутньому.

4. Іншою альтернативою може стати подальше зближення США та Китаю —головних гео економічних акторів XXI століття. Під час свого першого закордонного візиту держсекретар США Х.Клінтон, зустрівшись з керівництвом КНР, заявила, що в період світової фінансової кризи проблема дотримання демократичних прав і свобод зберігає своє значення, але головним пріоритетом зовнішньої політики Сполучених Штатів є інтенсифікація економічної співпраці з Китаєм. Передбачається створення особливої двосторонньої комісії з питань координації зовнішньоекономічної діяльності. При збереженні конкурентної боротьби між господарськими комплексами головних акторів світової економіки, такий наддержавний орган дозволить спрогнозувати появу нових ризиків, протистояти енергетичному монополізму ОПЕК та Росії, сприяючи цим самим стабілізації ситуації в світі.

Світова фінансова криза засвідчила трансформацію світової гео економічної парадигми — тренд всеосяжної глобалізації змінюється державним протекціонізмом. Національні уряди поступово повертають собі місію ключового актора на світовому ринку товарів і послуг. Головним висновком з існуючої ситуації повинно стати усвідомлення національними елітами граничної важливості посилення інституту державного контролю у фінансово-економічній сфері.